

СПОРТЪТ И ФИЗИЧЕСКАТА АКТИВНОСТ КАТО СРЕДСТВО ЗА РЕДУЦИРАНЕ НИВАТА НА ТОРМОЗА В УЧИЛИЩЕ

Ивайло Здравков, Йоанна Дочевска

НСА „Васил Левски“

ORCID

Ivaylo Zdravkov – <https://orcid.org/0000-0003-3999-3612>

Yoanna Dochevska – <https://orcid.org/0000-0001-5998-7792>

РЕЗЮМЕ

Тормозът и несигурната училищна среда са една от най-сериозните причини за ранно отпадане на ученици от образователната ни система, намаляване на посещаемостта и влошаване на резултатите.

Цел: целта на изследването е да се проучи мнението на учители и родители относно прилагането на програми, използващи спорта и физическата активност сред учениците за предотвратяване на тормоза и намаляване на преждевременното напускане на училище.

Методология: настоящото изследване е с продължителност 3 месеца. Участници в него са 163 учители и родители на възраст между 18 и 55 г. Данните бяха събрани чрез две анкети и бяха обработени чрез едномерен честотен анализ.

Резултати: след обработка на анализа на данните от това проучване установихме, че според учители и родители спортът и физическата активност трябва да бъдат включени в програмите за справяне с тормоза в училище.

Заклучение: уникалната сила на спорта трябва да се използва като обединяващ инструмент за ученици и младежи в риск, като ги включва в спортни дейности, които провокират, създават, възпитават и развиват ценности като уважение, съпричастност, диалог, толерантност, емоционална интелигентност, уважение и признаване на човешкото достойнство.

Ключови думи: насилие, тормоз, училище, сигурност, добри практики

SPORTS AND PHYSICAL ACTIVITY AS AN EFFECTIVE TOOL FOR REDUCING BULLYING IN SCHOOL

Ivaylo Zdravkov, Yoanna Dochevska

NSA “Vassil Levski”

ABSTRACT

Bullying and an insecure school environment are one of the most serious reasons for students dropping out of our education system, reducing attendance and deteriorating results.

Aim: The aim of this study is to examine the view of teachers and parents about the implementation of programs using sports and physical activity among students to prevent bullying and reduce early school leaving.

Methodology: The present study lasts 3 months. Participants are 163 teachers and parents aged between 18 and 55. The data were collected through two surveys.

Results: After processing the analysis of the data from this study, we found that according to teachers and parents, sports and physical activity should be included in programs to combat bullying at school.

Conclusions: The unique power of sport should be used as a unifying tool for students and young people at risk, involving them in sports activities that provoke, create, educate and develop values such as respect, empathy, dialogue, tolerance, emotional intelligence, respect and recognition of human dignity.

Key words: *violence, bullying, school, security, good practices*

ВЪВЕДЕНИЕ

Спортът е символ на уважение към културното многообразие, всеотдайност, богатството на нашите общества, а също така ефикасно средство и мощен инструмент за предаване на ценности като съпричастност и солидарност, толерантност, воля, вяра, решителност и справедливост. Той отразява различни ценности, създава мост между различните поколения и социални групи. Физическото възпитание, физическата активност и спортът могат да донесат различни индивидуални и обществени ползи, като подобро обществено здраве, социално и икономическо развитие, овластяване на младите хора, помирение и мир.

Една от двете основни цели на ЕС 2020 за образование е намаляването на преждевременното напускане на училище и редуциране на нивата на тормоз в целия ЕС. Тормозът сред учениците е пряко признат за засягащ преждевременното напускане на училище в приложение към „Препоръката на Съвета относно преждевременното напускане на училище – 2011“ (Council of the European Union, 2011). Създаването на положителна учебна среда чрез засилване на качеството, иновациите и компетентностите на преподавателския и педагогическия персонал за справяне със социалното и културното многообразие и разработване на подходящи програми за борба с насилието и тормоза е едно от решенията, чрез които може да се справим с това предизвикателство пред образователната ни система.

Според резултатите от проучванията на работната група по училищната политика, в която са включени представители на държавните органи, голям брой държави – членки на ЕС, нямат национална стратегия срещу тормоза и превенция на насилието (European policy cooperation, ET 2020). Нещо повече, все още се отчита липса на интегрирано

решение между преждевременното напускане на училище и предотвратяването на тормоза, много образователни системи имат пропуски относно разработени стратегии и мерки за предотвратяването на тормоза на база различна сексуална ориентация и сексуални предпочитания. Докато един от основните ни приоритети е да намалим тормоза в училищата, другите приоритети са предприемането на предпазни мерки срещу напускане на образователната система и/или намаляване на високите нива на отсъствия.

Според терминологичните източници тормозът означава: сплашвам, плаша, доминирам и др. Насилникът е човек, който използва силата си, за да изплаши или нарани по-слабия. Дан Олвеус споделя своята дефиниция за тормоза в училище: „Ученикът е тормозен, когато многократно е изложен на негативни действия от един или повече ученици. Негативно действие е, когато някой умишлено причинява или се опитва да причини нараняване или дискомфорт на друго лице чрез физически контакт, чрез думи или по друг начин“ (Olweus, 1993). Тормозът е една от най-невидимите, но за жалост и най-разпространените форми на агресивно поведение. За целта на настоящото изследване е направено ясно разграничаване между термините тормоз и агресия. Тормозът е сред най-неуловимите форми на агресивно поведение. Но не всеки акт на насилие е тормоз. Според проучване, направено от Световна здравна организация (СЗО), върху поведението на деца в училищна възраст за тормоз може да се говори само когато ученик е: „дразнен нееднократно по начин, който не му харесва... Не е тормоз обаче, когато двама ученици с приблизително еднаква сила или власт се карат или бият... Не става дума за тормоз и когато с даден ученик се закачат приятелски и игриво“ (Craig et al., 2009).

Една от най-характерните черти в процеса на тормоз е несъразмерното и небалансирано силово съотношение между този/тези, които тормозят, и онзи/онези, които биват тормозени. Това е поведение, повтаряно многократно и продължително във времето спрямо същия човек, с когото съществува подчертана разлика и дисбаланс в силите – поведение, което се повтаря, възпроизвежда и дори копира многократно. Процесът на тормоз не е просто единичен случай на тормоз или агресия, която стартира или приключва в училище, а много сериозно и тежко, оставящо болезнени следи действие.

Според Националния център за изследване на насилието в училище (NCAB) разграничаваме пет базови типа тормоз:

- Сексуален тормоз: прякори със сексуални теми, бележки /надписи с непристойно съдържание, вербални коментари, неприлични жестове и действия, разпространение на истории, видео или фотоматериали със сексуален намек, сексуални действия (докосване, показване на интимни части), принуждаване към сексуални действия или заснемане на непълнолетни в еротични пози;

- Физически тормоз: отнемане на собственост, кражба, извършване на унижителни действия, заключване в закрити/ограничени места и пространства, удряне, блъскане, ритане, физическо тормоз и причиняването на телесна повреда, заплашване с оръжие;
- Вербален тормоз: присмиване, подигравки, заплашване, обиждане, изнудване, разпространяване на лъжи и слухове, заплахи за тормоз или причиняване на телесна повреда;
- Емоционален тормоз: злонамерено изключване, манипулиране на социалния ред, игнориране, манипулиране, етнически обиди, публично унижаване;
- Кибертормоз бива извършван чрез средствата на технологиите за електронна комуникация – интернет и мобилни телефони. Може да бъде открит под различни наименования: е-тормоз, електронен тормоз, дигитален тормоз, онлайн тормоз и т.н. Отличителните му черти са електронната среда, методите и формите, свързани с бариерите и възможностите на конкретната платформа.

ЦЕЛ

Целта на изследването е да се проучи мнението на учители и родители относно прилагането на програми, използващи спорта и физическата активност сред учениците за предотвратяване на тормоза и намаляване на преждевременното напускане на училище.

МЕТОДИКА

Настоящото изследване бе проведено от 01.03.2019 до 01.06.2019. За постигане на целта беше направен анализ на документални източници за установяване на добри практики от различни европейски държави. Разпространени бяха онлайн анкети „Предотвратяване на тормоза чрез спорт – въпросник за учителите“ и „Предотвратяване на тормоза чрез спорт – въпросник за родители“, съставени съответно от 17 и от 14 броя въпроси от затворен тип, която се попълваше анонимно и доброволно. Попълнили са я 102 (N 102) учители от двата пола от Р. България на възраст между 18–55 години и 61 (N 61) родители на деца на възраст 8–16 години от двата пола, на възраст между 25–55 години – общо 163 респонденти (N 163). Получените данни от анкетата бяха анализирани чрез едномерен честотен анализ – f – абсолютни честоти, $W = f/n * 100$ – относителна честота в проценти.

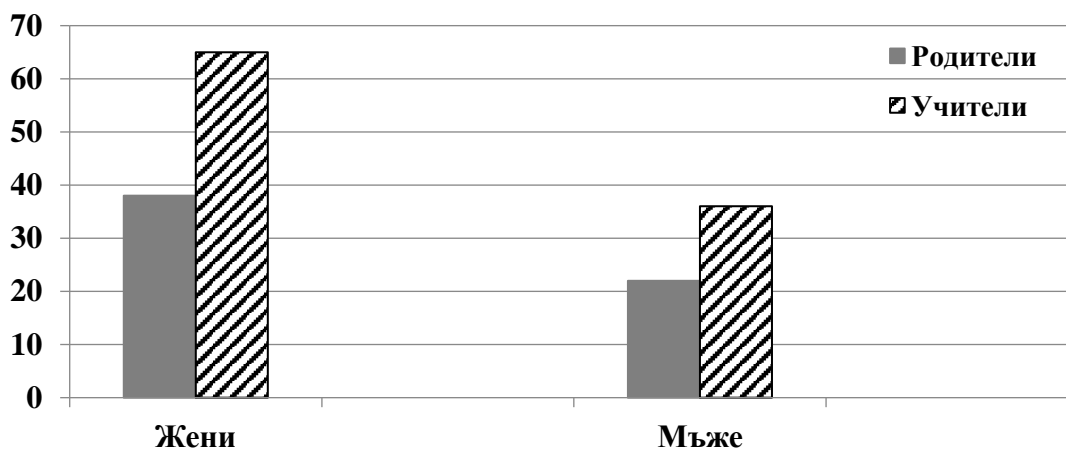
РЕЗУЛТАТИ

Анализ на резултатите от анкетното проучване

Анкетното проучване бе проведено като част от проект „Sports Against Bullying“, съфинансиран по програма Еразъм+ на Европейския съюз, сред учители в българските

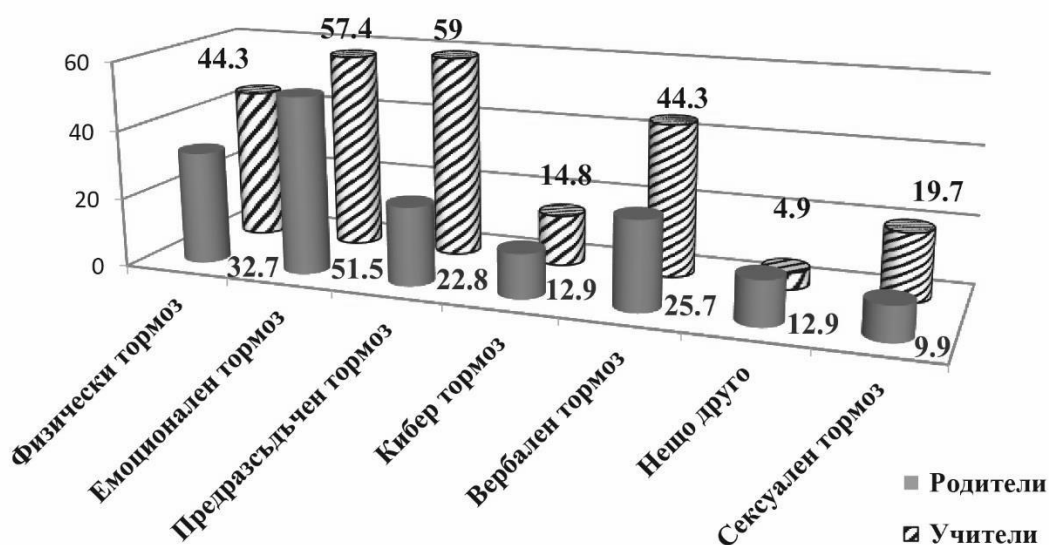
училища и родители на деца на възраст 8–16 години по теми относно тормоза в училище – неговата поява, видове тормоз и евентуалните причини за такова поведение.

От попълнените анкетата 163 респонденти (N 163) може да забележим, че повечето родители и учители са от женски пол (Фигура 1).

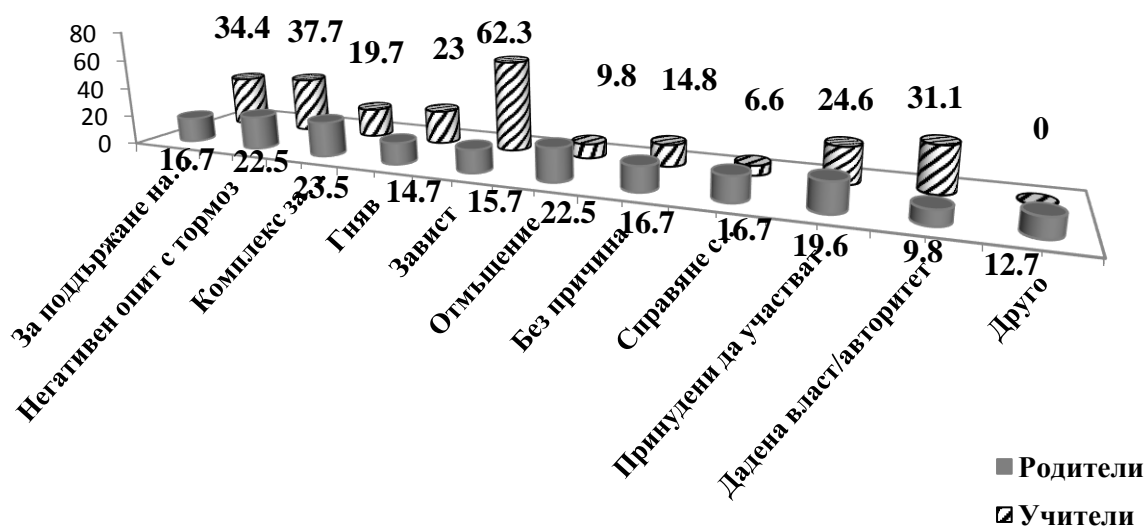
Фигура 1. Характеристики на родителите, участвали в онлайн проучването (%)

Запитани какви видове тормоз са забелязали да съществуват в училище, учителите и родителите се доближават в отговорите си относно физическия, емоционален и кибер-тормоз, но имат дълбоки различия относно предразсъдъчния, сексуален и вербален тормоз. Според родителите най-ниски са нивата на сексуален тормоз в училище, докато учителите смятат, че това е друг или кибертормоз. Според родителите най-високите нива, които може да забележим в училище, са на емоционалния тормоз, а според отговорите на учителите това е предразсъдъчният тормоз, следван от емоционалния тормоз (Фигура 2).

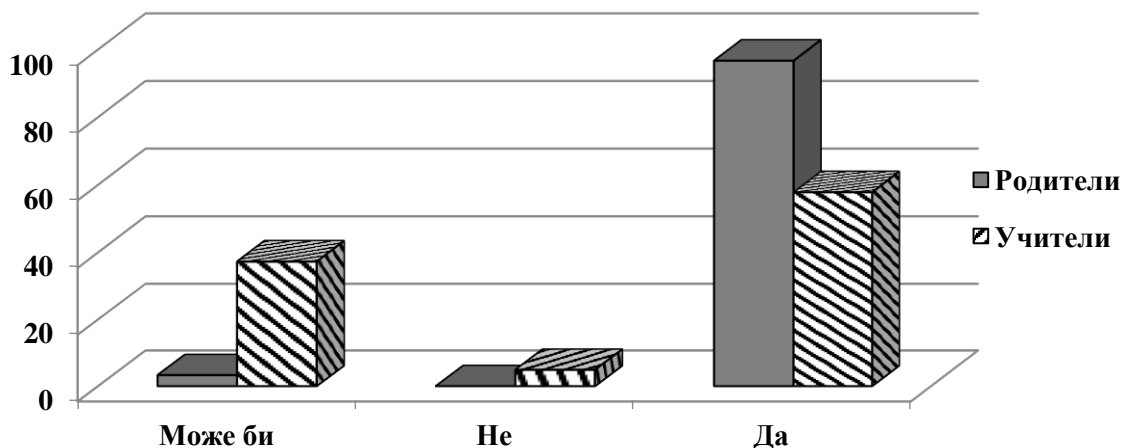
Фигура 2. Различни видове тормоз в училищата (%)

На въпроса какви са според тях вероятните причини за възникване на агресия и тормоз в училище, родители и учители дават близки отговори при причини като комплекс за малоценност и принудени да участват в подобни действия, но имат съществена разлика при причини като завист, поддържане на популярност и дадена власт. Родителите смятат, че най-вероятните причини за такова поведение са комплекс за малоценност, негативен опит с предишна агресия и отмъщение, докато учителите предполагат, че това може да са завистта, негативен опит с предишна агресия, за поддържане на популярност и дадена власт. Сред родителите най-малката вероятност за това поведение е дадена власт, а според учителите това са справяне с напрежението и отмъщение (Фигура 3).

Фигура 3. Причини за поведение на тормоз (%)

Със следващия въпрос се опитахме да разберем какво е мнението за силата на спорта и физическата активност да се използват като инструмент за справяне с насилието и агресията в училище. Тук родителите са твърдо убедени, че спортът и физическата активност могат да се използват като ефективно средство срещу тези предизвикателства. Учителите са на мнение, че спортът може да се използва като инструмент за редуциране на този проблем, но също са на мнение, че това много зависи от вида спорт, спортна дисциплина или физическа активност. Все пак сумарно, мнозинството от учителите (95,1%) смятат, че при правилно използване спортът и физическата активност могат да бъдат много силно и ефективно средство за решаване на този проблем (Фигура 4).

Фигура 4. Смятате ли, че спортът и физическата активност могат да се използват като средство срещу тормоза в училище (%)?

Интерес предизвикаха отговорите, които получихме на въпроса: „По какъв начин спортът и физическата активност могат да се използват за справяне на тормоза в училище?“. Тук виждаме, че родителите се обединяват около дейности, които се групират около участие в отборни спортове и/или физическа активност, а най-нисък приоритет дават на индивидуалното занимание със спорт. Учителите също дават висок приоритет на груповите отборни дейности с несъстезателен характер, но също така смятат, че индивидуалните занимания със спорт без състезателен характер също биха имали ефект върху редуцирането на нивата на агресия, насилие и тормоз в училище. И двете групи изследвани лица дават най-нисък приоритет на индивидуалните спортове със състезателен характер (Фигура 5).

Фигура 5. По какъв начин спортът и физическата активност могат да се използват за справяне с тормоза в училище (%)?

ДИСКУСИЯ

Съществуват множество доказателства за вредите от насилието и тормоза върху физическото, емоционалното и психичното здраве и развитие на учениците, върху способността и уменията им да учат и да запаметяват, както и да изграждат стабилни и здрави социални отношения с други ученици, педагози и родители. Тормозът в училище и не сигурната училищна среда са една от причините за ранно отпадане от образователната система, намаляване на посещаемостта, понижаване на оценките и резултатите на учениците и имат значими обществено-социални и социално-икономически ефекти. Качественото и ефективно образование е от ключово значение за бъдещата личностна и професионална реализация на бъдещите поколения и просперитета на всяко едно общество.

По данни от международното изследване, озаглавено „Изследване върху здравето и поведението на децата в училищна възраст“, проведено от Института за изследване на населението и човека в сътрудничество с УНИЦЕФ сред 4796 ученици от 5, 7 и 9 клас, общо 311 класа от 163 училища, нивата на агресия в училище нарастват, като за учебната 2015/2016 г. са били регистрирани 3043 случая, а през 2016/2017 г. те нарастват с над 200 случая. През 2017/2018 г. са достигнали рекордните 3616 случая, като от тях 3040 са регистрираните случаи на вербален тормоз, 2751 на физически тормоз в училищата (в много инциденти са налице повече от една форма на тормоз или агресия в училище). Както се вижда от изнесените данни, тенденцията е за нарастване на случаите на непредизвикана агресия и тормоз в училище, като през 2017 г. над 80% от българските училища са подали поне по един сигнал за тормоз над ученик.

Въвеждането на общи политики и мерки за справяне с тормоза в училище се налага от разбирането, че реален, ефективен и значим напредък в справянето с този феномен може да бъде постигнат само при прилагането на конкретни, последователни и целенасочени политики, които да се подкрепят и изпълняват от всички участници в образователния процес – детските градини, училищата, родителските организации и съюзи, централните за подкрепа за личностно развитие, браншовите организации, училищните психолози и училищния персонал. Политики, които да регламентират в оперативен, средносрочен и дългосрочен план целите, методите и задачите по отношение на превенцията на тормоза в училище, както и да създадат необходимите задачи и задължения по контрола и наблюдението, ангажиментите, управлението, създаването на протоколи и конкретни роли за действие при възникнали ситуации на тормоз и тормоз в образователната ни система.

Като добри практики и успешни инициативи в ЕС, както и добре работещи програми и мерки, които са внедрени и дават резултати в областта на изследваната тематика, можем да открием следните:

Испания. Много от децата в началните училища в Барселона, Испания, са жертви на тормоз в училище. За да се справи с този проблем, Фондация „Barça“ е разработила методология, адаптирана към началните училища, която използва спорта и физическата активност за преодоляване на това предизвикателство и намаляване на нивата на агресия сред учениците (Anti-Bullying Program in Schools | Barça Foundation, n.d.).

Норвегия. Програмата за предотвратяване на тормоза в училище – Олвеус (Olweus), е многостепенна, многокомпонентна училищна програма, която използва адаптирани елементи от спорт и физическа активност и е предназначена да предотврати или намали тормоза в училище (Blueprints Programs – Blueprints for Healthy Youth Development, n.d.).

Финландия. „KiVa“ е програма за борба с тормоза в училище, разработена от университета в Турку, Финландия. KiVa предлага широка гама от конкретни инструменти и материали за училища и училищен персонал за справяне с тормоза и агресията в училище (KiVa Program, n.d.).

След обработка и анализ на данните на настоящото проучване установихме, че в много европейски държави, включително България, липсват национални стратегии срещу тормоза и превенция на насилието.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Според изследваните лица уникалната сила на спорта трябва да се използва като обединяващ инструмент за ученици и младежи в риск, като ги включва в спортни дейности, които провокират, създават, възпитават и развиват ценности като уважение, съпричастност, диалог, толерантност, емоционална интелигентност, уважение и признаване на човешкото достойнство. Чрез спорта и физическата активност може да превърнем отново училищата в завладяващо място, в което младите хора искат да участват в социални и спортни дейности, да използват спорта като инструмент за образование и социална интеграция, да имат осигурени възможности за комуникация и кооперация с другите участващи младежи.

ЛИТЕРАТУРА

Anti-Bullying Program in Schools | Barça Foundation. (n.d.). Retrieved April 11, 2021, from <https://foundation.fcbarcelona.com/anti-bullying-program-in-schools>

Behind the numbers: Ending school violence and bullying. (2019). Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366483>

Blueprints Programs – Blueprints for Healthy Youth Development. (n.d.). Retrieved April 11, 2021, from <https://www.blueprintsprograms.org/programs/11999999/olweus-bullying-prevention-program/>

Corporate-body.CONCIL: Council of the European Union. (2011, June 28). Препоръка на Съвета от 28 юни 2011 година относно политики за намаляване на преждевременното напускане на училище. Retrieved April 11, 2021, from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9bdebbc9-a5b9-4158-bcfd-52544fe39d9a/language-bg/format-PDF/A1A>

Craig, W., Harel-Fisch, Y., Fogel-Grinvald, H., Dostaler, S., Hetland, J., Simons-Morton, B., Molcho, M., de Mato, M. G., Overpeck, M., Due, P., & Pickett, W. (2009). A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *International Journal of Public Health*, 54(S2), 216–224. <https://doi.org/10.1007/s00038-009-5413-9>

European policy cooperation (ET 2020 framework). (2020, February 11). Retrieved April 11, 2021, from https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_bg

KiVa Program. (n.d.). KiVa is an anti-bullying programme | KiVa Antibullying Program | Just another KiVa Koulu site. Retrieved April 11, 2021, from <https://www.kivaprogram.net>

Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do* (1st ed.). Wiley-Blackwell.

Стъпки заедно, за да спрем насилието в училище. (n.d.). UNICEF България. Retrieved April 17, 2021, from <https://cutt.ly/Cvc1kop>

Автор за кореспонденция:

Ивайло Здравков

НСА „Васил Левски“

e-mail: zdravkov.nsa@gmail.com